

ҚАЗАҚСТАННЫҢ АУЫЛДЫҚ АУМАҚТАРЫНДА ПАРТИСИПАТОРЛЫҚ БЮДЖЕТТЕУ: ДАМУ МҮМКІНДІКТЕРІ, ШЕКТЕУЛЕРІ ЖӘНЕ БАҒЫТТАРЫ

PARTICIPATORY BUDGETING IN RURAL AREAS OF KAZAKHSTAN: OPPORTUNITIES, LIMITATIONS AND DIRECTIONS OF DEVELOPMENT

ПАРТИСИПАТОРНОЕ БЮДЖЕТИРОВАНИЕ В СЕЛЬСКИХ ТЕРРИТОРИЯХ КАЗАХСТАНА: ВОЗМОЖНОСТИ, ОГРАНИЧЕНИЯ И НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ

А.С. БАЙДАЛИНОВА^{1*}

Ph.D

Ж.З. БАЙГИРЕЕВА¹

Ph.D

А.Е. ҚАЙЫРБАЕВА²

э.ғ.к., доцент

¹*Esil University, Astana, Kazakhstan*

²*Қазақ ұлттық аграрлық зерттеу университеті, Алматы, Қазақстан*

** автордың электрондық поштасы: aynur.sultanovna@mail.ru*

A. BAIDALINOVA^{1*}

Ph.D

ZH. BAIGIREYEVA¹

Ph.D

A. KAIYRBAYEVA²

C.E.Sc., Associate Professor

¹*Esil University, Astana, Kazakhstan*

²*Kazakh National Agrarian Research University, Almaty, Kazakhstan*

**corresponding author e-mail: aynur.sultanovna@mail.ru*

А.С. БАЙДАЛИНОВА^{1*}

Ph.D

Ж.З. БАЙГИРЕЕВА¹

Ph.D

А.Е. ҚАЙЫРБАЕВА²

к.э.н., доцент

¹*Esil University, Astana, Kazakhstan*

²*Казахский национальный аграрный исследовательский университет,*

Алматы, Казахстан

** электронная почта автора: aynur.sultanovna@mail.ru*

Аңдатпа. Соңғы жылдары партисипаторлық бюджеттеу азаматтық қатысуды, бюджеттік үдерістің ашықтығын нығайтудың және жергілікті өзін-өзі басқарудың тиімділігін арттырудың пәрменді құралы ретінде қарастырылады. Бұл тәсіл әсіресе шектеулі ресурстар халықтың мемлекеттік бюджеттің бөлінуіне әсер етудің жоғары қажеттілігімен үйлесетін ауылдық аймақтар үшін өзекті болып табылады. *Мақсаты* - Қазақстанның ауылдық жерлерінде бюджеттік операцияларды бастамашылық жоспарлау тетіктерін қолдану мүмкіндіктерін, регламенттеу және келешегін анықтау, сондай-ақ оларды институционализациялау және ауылдық ортаның ерекшелігін ескере отырып бейімдеу жөніндегі ұсынымдарды негіздеу. *Әдістер* - кешенді әдіснамалық тәсіл, нормативтік құжаттардың контент-талдауы (ҚР Бюджет кодексінің, қаулыларды қоса алғанда), 2023-2024 жылдардағы "халыққа қатысу бюджеті" жобалары бойынша өңірлік деректерді салыстырмалы бағалау, Қазақстан Республикасы Қаржы министрлігінің есептілігін қайталама талдау, сондай-ақ табысты практикалардың кейс-әдісі пайдаланылды. Польша, Ресей, Украина, Эквадор және Бангладеш материалдарында ауылдық жерлерде бюджет қаражатын тарту тетігін іске асырудың халықаралық мысалдары зерттелді. *Нәтижелер* - зерттеу нәтижелері ауыл тұрғындарының ауылдық елді мекендердегі

Аннотация. Партиципаторное бюджетирование в последние годы рассматривается как действенный инструмент укрепления гражданской вовлеченности, прозрачности бюджетного процесса и повышения эффективности местного самоуправления. Особенно актуален данный подход для сельских территорий, где ограниченные ресурсы сочетаются с высокой потребностью населения во влиянии на распределение государственного бюджета. *Цель* – выявление возможностей, регламентирования и перспектив применения механизмов инициативного планирования бюджетных операций в сельской местности Казахстана, а также обоснование рекомендаций по их институционализации и адаптации с учетом специфики сельской среды. *Методы* – комплексный методологический подход, использованы контент-анализ нормативных документов (включая Бюджетный кодекс РК, постановления), сравнительная оценка региональных данных по проектам «Бюджета народного участия» в 2023-2024 годах, вторичный анализ отчетности Министерства финансов Республики Казахстан, а также кейс-метод успешных практик. Изучены международные примеры реализации механизма привлечения бюджетных средств в сельских районах на материалах Польши, России, Украины, Эквадора и Бангладеш. *Результаты* – итоги исследования показывают, что участие сельских жителей в управлении государственными финансами в сельских населенных пунктах сдерживается рядом факторов: институциональная слабость, лимитирование финансовой базы, цифровое неравенство, а также низкий уровень правовой и проектной грамотности на местах. Вместе с тем, подчеркиваются устойчивый интерес населения к инструментам участия и потенциала роста активности при наличии минимальных условий. *Выводы* – на основе обобщенного опыта авторами предложена адаптивная модель сельского партиципаторного бюджетирования, включая упрощенные процедуры, цифровую платформу, обучение сотрудников и стимулирующее софинансирование. Структурирование и модернизация такой парадигмы станет основой устойчивого развития сельских территорий и увеличения результативности ранжирования общественных активов.

Түйінді сөздер: ауылдық аумақтар, партисипаторлық бюджеттеу, жергілікті өзін-өзі басқару, бюджет деңгейі, инфрақұрылым, бірлесіп қаржыландыру, сандық платформа, қоғамдық бастамалар.

Key words: rural areas, participatory budgeting, local government, budget level, infrastructure, co-financing, digital platform, public initiatives.

Ключевые слова: сельские территории, партисипаторное бюджетирование, местное самоуправление, уровень бюджета, инфраструктура, софинансирование, цифровая платформа, общественные инициативы.

Мақала түсті: 01.08.2025. Сараптамадан кейін мақұлданды: 10.09.2025. Қабылданды: 18.09.2025

Кіріспе

Мемлекеттік басқаруды трансформациялау және орнықты даму қағидаттарына бағдарланудың күшеюі жағдайында халықты жергілікті деңгейде шешім қабылдау процесіне тарту ерекше маңызға ие болады. Халықты тартудың тиімді құралдарының бірі партисипаторлық бюджеттеу (ПБ) болып табылады – тұрғындар жергілікті бюджеттің бір бөлігін бөлуге қатысатын, дамудың басым жобаларын алға тартатын және дауыс беретін механизм. Алғаш рет 1980 жылдардың аяғында Бразилияда пайда болған ПБ тәжірибесі бүкіл әлемге, соның ішінде Шығыс Еуропа, Азия және посткеңестік кеңістіктегі елдерге таралды. Урбанизациялық теңгерімсіздік деңгейі жоғары, ал ауылдық аумақтар халықтың 40%-дан астамын қамтитын Қазақстан үшін ауылдық елді мекендерді басқаруда, әсіресе аграрлық өңірлерде азаматтардың рөлін күшейту мәселесі іс жүзінде қолданылмайды.

Сонымен қатар, Қазақстанның ауылдық округтері әлеуметтік-экономикалық артта қалушылықтың ең өткір көріністерін бастан кешуде. Мұндай жағдайларда ауыл тұрғындарын бюджеттік процеске тарту қаражатты жұмсау тиімділігін арттыру құралы ғана емес, сонымен қатар, әлеуметтік капиталды жандандыру және тұрақты даму факторы бола алады.

“Қазақстан Республикасындағы жергілікті мемлекеттік басқару және өзін-өзі басқару туралы” қолданыстағы нормативтік-құқықтық актілерде “Ауыл – Ел бесігі” жобасы, “Қазақстан Республикасының Ауылдық аумақтарын дамытудың 2023-2027 жылдарға арналған тұжырымдамасы” бюджеттік ресурстарды бөлу жөніндегі шешімдерді қабылдауға азаматтардың қатысуын кеңейтуге тікелей байланысты компоненттер жоқ (“Ауыл – Ел бесігі” жобасы...; Об утверждении Концепции развития...) [1-2]. Сонымен қатар, ауылдық округтер әлі де өз бюджеттерін қалыптастыру тұрғысынан өте шектеулі мүмкіндіктермен сипатталады, бұл

партисипативті механизмдердің әлеуетін айтарлықтай тарылтады.

Стандартталған рәсімдердің, цифрлық құралдардың, кері байланыс тетіктерінің болмауы, сондай-ақ ауыл тұрғындары арасында бюджеттік және құқықтық сауаттылықтың төмен деңгейі елдің аграрлық аудандарында ПБ практикасын ауқымды енгізуге кедергі келтіретін бірқатар институционалдық және ұйымдастырушылық кедергілерді қалыптастырады.

Зерттеудің мақсаты – заңнаманы, халықаралық тәжірибені және әлеуметтік-экономикалық жағдайды талдау негізінде Қазақстанның ауылдық округтерінде ПБ дамыту мүмкіндіктерін, шектеулерін және перспективалық бағыттарын анықтау.

Зерттеудің практикалық маңыздылығы мемлекеттік органдарға, үкіметтік емес ұйымдарға (ҮЕҰ) және жергілікті қоғамдастықтарға қолданылатын ұсыныстарды қалыптастыру болып табылады.

Әдебиетке шолу

Партисипаторлық бюджеттеу азаматтарды бюджеттік ресурстарды бөлу және шешім қабылдау процестеріне тарту нысаны ретінде ғылыми әдебиеттерде, әсіресе орталықсыздандыру, тұрақты даму және басқаруды демократияландыру контекстінде көбірек назар аударудың объектісіне айналады. ПБ-ның теориялық негіздері партисипативті демократия идеяларынан бастау алады, оған сәйкес азаматтар дауыс беріп қана қоймай, сонымен бірге қоғамдық істерді басқаруға тікелей қатысады.

Зерттеулердің көпшілігі урбанистік тәжірибеге бағытталғанымен, соңғы жылдары ауылдағы ПБ-ға қызығушылық артып келеді. Buele I. және т.б. Эквадор мысалында негізінен урбанизацияланған аумақтар үшін әзірленген әмбебап модельдер ауыл жағдайларына толық қолданыла алмайтынын көрсетті (Buele I., Vidueira P., Guevara M. G.) [3]. Дегенмен, институционалдық әлсіздік пен цифрлық байланыс арналарына қолжетімділіктің шектеулі болуына қарамастан,

ауыл тұрғындарын бюджеттік процестерге тарту жергілікті демократияны нығайтуға ықпал етеді.

Польшада Solecki Fund механизмі коммуналардың 60%-на дейін қамтыды және тұрақты даму мақсаттарына қол жеткізумен байланысты көрсетті. Алайда, аймақтар арасындағы айырмашылықтар процедураларды бейімдеу қажеттілігін анықтады (Bednarska-Olejniczak D., Olejniczak J., Svobodová L.) [4]. Басқа зерттеулер бұрын пассивті қауымдастықтардың қатысуын ынталандыратын гранттық схемалардың тиімділігін көрсетеді (Bednarska-Olejniczak D., Olejniczak J., Klímová V.) [5].

Leśniewska-Napierała K.; Leśniewska-Napierała K., Napierała T. [6,7] ауылдық жерлерде ПБ көбінесе оның себебі емес, қол жеткізілген даму деңгейінің салдары екенін анықтады. Әлеуметтік әділетсіздік қатысу драйвері бола алады.

Yasmin S. [8] Бангладештің ауылдық жерлерінде ПБ-ны зерттеді. Кедергілер анықталды: саясаттандыру, әлсіз қадағалау, элиталық үстемдік, бірақ бұл ретте ПБ билікке деген сенімділікті арттыру тәсілі ретінде қарастырылады.

Посткеңестік кеңістікте ПБ-ға қызығушылықтың артуы байқалады. Ресей Федерациясының Ростов облысында муниципалитеттер мен кедергілер арасындағы айырмашылықтар анықталды – сенім аздығы және органдардың әлсіз құзыреттілігі (Подгорская С.В., Мирошниченко Т.А.) [9]. Алтай өлкесінде ПБ өсуі тіркеледі, бірақ өзара іс-қимыл рәсімдерін жетілдіру қажеттілігімен сипатталады (Shevchuk N.A., Ivleva A.V.) [10]. Қосымша талдау көрсеткендей, 2019 жылдан кейін Ресейдің ауылдық жерлерінде ПБ жобаларын жүзеге асыру қарқыны институционалдық шектеулер мен әлеуметтік пассивтілікке байланысты төмендеді (Podgorskaya S.V., Miroshnichenko T. A.) [11].

Украиналық авторлардың Yehorycheva S., Hudz, T. зерттеулерін ерекше атап өткен жөн, онда бюджеттік ресурстар шектеулі болған кезде ауылдық аумақтарды дамытудың ең тұрақты тәжірибелері орталықтандырылған субвенциялар халықтың белсенді қатысуымен, соның ішінде ПБ элементтері, краудфандинг, гранттар және МЖӘ жобалары (Yehorycheva S., Hudz T.) [12].

Осылайша, әдебиеттерді талдау халықаралық тәжірибеде ПБ-ны ауылдық жерлерге таратуға деген ұмтылыс бар екенін көрсетеді, бірақ сәтті жүзеге асыру жергілікті жағдайларды, институционалдық жетілуді, әлеуметтік тәжірибелер мен саяси ерік-жігерді ескеруді талап етеді. Халықтың 40%-

дан астамы ауылдық жерлерде тұратын, бірақ бұл аудандардағы ПБ тетігі институттандырылмаған Қазақстан үшін мұндай құралдарды жүйелі енгізу мемлекеттік басқаруды жаңғыртудың және жергілікті демократияны нығайтудың маңызды бағыты болуға тиіс.

Материалдары мен әдістері

Зерттеуді жүргізу үшін нормативтік, институционалдық, салыстырмалы және эмпирикалық талдау элементтерін біріктіретін кешенді сапалық-сандық тәсіл қолданылды. Эмпирикалық базаны Қазақстан Республикасы Қаржы министрлігінің ресми есептері, "Халықтық қатысу бюджеті" тетігін іске асыруды кешенді зерттеу деректері, қаржыландыру көлемі және жергілікті өзін-өзі басқару аймақтары мен деңгейлері бойынша жобалардың тақырыптық бағыты туралы жиынтық статистикалық мәліметтер, сондай-ақ тұрғын үй-коммуналдық салаға және ауылдық елді мекендерді дамытуға байланысты баптарға баса назар аудара отырып, шығыстар бағыттары бойынша бюджеттік инфрақұрылымдық көрсеткіштер құрады.

Талдау ауылдық округтердің тартылуына, олардың бюджеттік белсенділігіне және халықтың қатысуы бюджеті шеңберіндегі бастамашылығына ерекше назар аудара отырып, өңірлік бөліністе жүргізілді. Салыстырмалы талдау – Қазақстанда және басқа елдерде ПБ іске асыру практикасын салыстыру, жергілікті өзін-өзі басқаруды, жергілікті бюджеттерді реттейтін нормативтік-құқықтық актілерді, сондай-ақ республикалық және жергілікті деңгейлердегі ПБ туралы ережелерді контент-талдау үшін қолданылды.

Деректерді қайталама талдау ҰЕҰ есептерін, сараптамалық материалдарды және медиа жарияланымдарды қоса алғанда, жиналған ақпарат массивін жүйелеуге және түсіндіруге мүмкіндік берді. Кейс-талдау жеке-леген ауылдық аймақтарда ПБ іске асырудың сәтті және проблемалық мысалдарын зерттеу үшін пайдаланылды.

Сондай-ақ, нәтижелерді жалпылау және институционалдық, Әлеуметтік және қаржылық жағдайларды ескере отырып, Қазақстанның ауылдық жерлерінде ПБ енгізуді құру үшін логикалық-құрылымдық модельдеу пайдаланылды.

Нәтижелер

Қазақстанда бастамашыл бюджеттеудің республикалық деңгейдегі тәжірибесі 2020 жылдан бастап енгізілуде. 2019 жылы бюджеттерді қалыптастыру үдерісіне халықты белсенді тарту және мемлекеттік қаржының тиімді пайдаланылуының маңыздылығы атап өтілді. Осыған сәйкес "халықтық

қатысу бюджетін" кезең-кезеңімен енгізу қажеттілігі айқындалды. Қазақстанда бастамашыл бюджеттеу үшін құқықтық негіздер 2020 жылы құрылды.

Осы уақытқа дейін бірде-бір нормативтік құжатта "Халықтық қатысу бюджеті" (ХҚБ) деген ұғым бұрын болмағанын атап өткен жөн. Сондай-ақ, Қазақстан Республикасының нормативтік-құқықтық актілерінде "бастамашыл бюджеттеу" немесе "Партисипаторлық бюджеттеу" ұғымдары қазіргі уақытта пайда болмады, бұл "халық қатысуы бюджетінің" тұжырымдамалық негіздерін зерттеу кезеңінде ғана емес, сонымен қатар нақты анықталған кіріспе құжаттардың болмауына байланысты іске асыру мониторингі мен тиімділікті бағалауға кедергі болып табылады деректер (атауы: жоба/бағдарлама/бастама), нәтиже және процесс индикаторлары, бюджет және т.б.

Нормативтік-құқықтық деңгейде Қазақстан Республикасында бюджеттерді қалыптастыру жергілікті бюджеттердің жобаларын әзірлеу қағидаларымен регламенттеледі. Аталған қағидаларға 2020 жылы арнайы тарау енгізіліп, бастамашыл бюджеттеуге қатысты ережелер толықтырылды.

"Халықтық қатысу бюджеті" әкімдіктердің ресми беттерінде мемлекеттік органдардың интернет-ресурстарының бірыңғай платформасында жұмыс істейді (www.gov.kz). Қала әкімдіктерінің "Халықтық қатысу бюджеті" сайт парақшасында нақты уақыт режимінде барлық тілек білдірушілер тұрғындардың ұсынылған "жобаларын", мәртебесін, уақыт шеңберін, дауыс санын көрсете отырып қадағалай алады. Кейбір жекелеген жағдайларда бастама үшін жеке порталдар құрылды.

ХҚБ барлық өңірлер үшін жобалық циклдің бірыңғай белгіленген мерзімдеріне ие және жобалық ұсыныстарды ұсыну мен беруді, азаматтардың жобалық ұсыныстарын онлайн-дауыс беру жолымен сараптау мен іріктеуді қоса алғанда, желілік схема бойынша іске асырылады. Бұйрықта "Халықтық қатысу бюджеті" үшін негізгі талаптар мен шектеулер айқындалған. Бұл ретте әкімдіктер бұйрықпен айқындалған шеңберлер ішінде "Халықтық қатысу бюджетін" іске асырудың барлық процестерін егжей-тегжейлі көрсету үшін кең мүмкіндіктерге ие және бір қаржы жылы ішінде жобаның екі және екі циклынан жиі іске асырады (Айдаргазина Ю.В., Арапова С.Г., Гуляев С.Н. и др.) [13].

1 кесте – 2023-2024 жылдары Қазақстан өңірлері бойынша "Халықтық қатысу бюджеті" жобаларын қаржыландыру, млн теңге

Аймақ	2023		2024	
	сомасы	үлесі, %	сомасы	үлесі, %
Ақмола облысы	40,0	0,1	245,2	0,7
Ақтөбе облысы	1 039,3	3,6	1 492,4	4,1
Алматы облысы	188,1	0,7	526,1	1,4
Атырау облысы	94,4	0,3	686,1	1,9
Шығыс Қазақстан облысы	871,7	3,0	630,1	1,7
Жамбыл облысы	25,0	0,1	125,5	0,3
Батыс Қазақстан облысы	157,8	0,6	17,0	0,01
Қарағанды облысы	414,7	1,4	1 567,2	4,3
Қызылорда облысы	318,3	1,1	332,6	0,9
Қостанай облысы	363,4	1,3	309,4	0,8
Маңғыстау облысы	234,8	0,8	116,0	0,3
Павлодар облысы	1 748,6	6,1	494,3	1,3
Солтүстік Қазақстан облысы	936,7	3,3	300,6	0,8
Түркістан облысы	88,6	0,3	326,4	0,9
Шымкент қ.	4 995,1	17,4	4 995,1	13,6
Алматы қ.	12 944,6	45,2	18 836,0	51,3
Астана қ.	3 635,7	12,7	4 795,9	13,1
Жетісу облысы	181,7	0,6	65,4	0,2
Абай облысы	278,8	1,0	831,6	2,3
Ұлытау облысы	85,5	0,3	54,2	0,1
Барлығы	28 642,7	100,0	36 747,1	100,0

Ескерту: Қазақстан Республикасының Қаржы министрлігі... [14]

1 кестенің деректері Қазақстанда халықтың қатысуы бюджетінің (бұдан әрі ХҚБ) жобаларын іске асырудағы елеулі аумақтық

диспропорцияны көрсетеді. ХҚБ-ны қаржыландыру 2024 жылы 36,7 млрд. теңгені құрады, алайда оны бөлу ураноцентристік си-

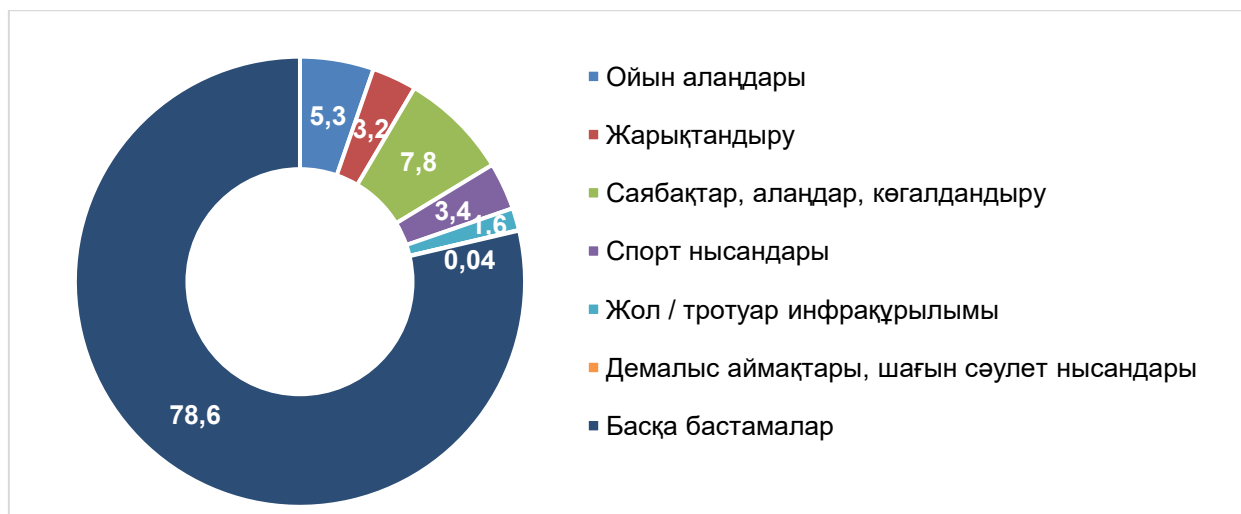
патқа ие. Үш ірі қала – Алматы, Астана және Шымкент – қаржыландырудың жалпы көлемінің 78%-дан астамын шоғырландырды. Нормативке сәйкес 2024 жылы жергілікті бюджеттерден тұрғын үй-коммуналдық шаруашылық шығыстарының 10%-ы яғни, ХҚБ шеңберінде азаматтық бастамаларды қаржыландыруға кемінде 208,7 млн теңге бағытталуы тиіс.

Сонымен қатар, ауылдық және аграрлық – бағдарланған облыстардың көпшілігі өте аз үлеске ие болды. Халықтың едәуір бөлігі ауылдық жерлерде (Түркістан, Қызылорда, Солтүстік Қазақстан) тұратын облыстар да ХҚБ тетіктеріне тартудың төмен деңгейін көрсетті. Бастамашыл бюджеттеу тетіктеріне қол жеткізуде қалалар мен өңірлер арасында құрылымдық асимметрия бар. Мұндай жағдайдың себептерін мынадай факторларға жатқызуға болады: ХҚБ-ның ауылдық жағдайларға әдіснамалық бейімделуінің болмауы, ауыл халқының қатысу мүмкіндігі туралы хабардарлығының төмендігі, ауылдық округтер әкімдіктерінің кадрлық және қаржылық ресурстарының жеткіліксіздігі, өтінімдерді жинауды және онлайн-дауыс беруді қиындататын цифрлық инфра-

құрылымның шектелуі, ауылдағы жобалық мәдениеттің әлсіздігі.

Осылайша, ХҚБ механизмінің барлық аумақтар үшін ресми ашықтығына қарамастан, оған нақты қолжетімділік ел халқының едәуір бөлігі тұратын ауылдық аймақтар үшін шектеулі. Бұл өңірлік теңсіздіктің күшеюіне қауіп төндіреді және ауылдарды қаржыландыруды квоталауды, қатысу рәсімдерін оңайлатуды және кең ақпараттық-түсіндіру науқанын жүргізуді қоса алғанда, Арнайы мемлекеттік қолдау шараларын талап етеді.

Суреттен көріп отырғанымыздай, осы бағыттарды талдау негізінен қалалық ортаға тән стандартты абаттандыру бастамаларының үстемдігі туралы қорытынды жасауға мүмкіндік береді. Қаржыландырудың ең көп көлемі: көгалдандыруға, саябақтар мен скверлерге – 7,8%, балалар алаңдарына – 5,3%, спорт объектілеріне – 3,4, көшелерді жарықтандыруға – 3,2%, жол және тротуар инфрақұрылымына – 1,6%, сондай-ақ демалыс аймақтарына – 0,04% бағытталды.

Ескерту: (Қазақстан Республикасының Қаржы министрлігі...) [14]

Сурет. 2023-2024 жылдардағы бағыттар бойынша "Халықтық қатысу бюджеті" жобаларын қаржыландыру үлесі

Алайда, ең айқын факт – 79%-ға жуығы "басқа бастамалар" санатына жатады, бұл жобаларды жіктеудің ашықтығының жеткіліксіздігін және оған әрдайым бастамашылық бюджеттеу қағидаттарына сәйкес келмейтін өтінімдердің кең спектрін енгізуді көрсетуі мүмкін.

Ауылдық аумақтар үшін бұл басымдықтар шектеулі өзектілікті білдіреді. Ауыл жағдайында өзге де міндеттер өзекті болып тұр: су құбырлары мен көріздерді салу, фельд-

шерлік-акушерлік пункттерді жөндеу, кірме жолдар мен көпірлерді жақсарту, интернетке және цифрлық қызметтерге қол жеткізу, мобильді сервистерді (медициналық, ветеринарлық және т.б.) құру, ауылдық мәдениет үйлерін, кітапханаларды, жәрмеңке және фермерлік алаңдарды дамыту.

Дегенмен, ұсынылған бағыттардың аз ғана бөлігі (мысалы, көше жарығы немесе алаң) ауылдық қолданбаларға бейімделуі мүмкін. Жалпы портфельдегі мұндай жоба-

лардың төмен деңгейі ХҚБ даму векторы қалалық болып қалатынын, ал ауылдық ерекшеліктер әдістемелік және бағдарламалық көрініс таппағанын растайды.

Осылайша, ауылдардың қажеттіліктері мен қаржыландырылатын жобалардың құрылымы арасындағы айырмашылық бар. Бұл ауылдық аумақтар үшін арнайы жобалық жіктеуішті енгізу, ауылдарға арналған жобалық өтінімдерді әзірлеуді қолдау, конкурстық талаптар мен іріктеу критерийлерін бекіту кезінде өңірлік және аумақтық ерекшеліктерді есепке алу қажеттігін тағы да атап көрсетеді.

ХҚБ тетігінің институционалдық бекітілуіне және оны 2020 жылдан бастап қолданудың кеңеюіне қарамастан, оны ауылдық жерлерде іске асыру бірқатар жүйелі шектеулерге тап болады:

* ауылдық округтер бюджеттерінің жеткіліксіздігі. Ауылдық әкімдіктердің көпшілігінде инфрақұрылымдық немесе әлеуметтік маңызы бар жобаларды іске асыру үшін өте шектеулі қаражат бар. Ауылдардың өз кірістері жергілікті бюджеттердің жалпы көлемінің 5%-дан азын құрайды, бұл оларды трансферттерге тәуелді етеді және бастамашыл жобаларды тиімді қаржыландыруға мүмкіндік бермейді. Бекітілген жобалық өтінім болған жағдайда да, бюджеттерде қаражаттың жетіспеушілігі қатысуға кедергі болуы мүмкін;

* қаржылық және құқықтық тәуелсіздіктің төмен деңгейі. Ауылдық округтер бюджет қаражатын бөлуде жеткілікті дербестікке ие емес. ХҚБ шеңберінде қаражатты бөлу жөніндегі шешімдер көбінесе аудандық немесе қалалық әкімдіктер деңгейінде қабылданады, бұл ауылдық әкімшіліктердің қатысуға ынтасын төмендетеді. Өкілеттіктерді берудің заңды ресімделген тетіктерінің болмауы да азаматтардың бастамаларын икемді іске асыруға кедергі келтіреді;

* ақпарат пен сандық платформаларға шектеулі қолжетімділік. Қазақстанда ХҚБ іске асырудың негізгі құралдарының бірі "Ашық бюджет" цифрлық порталы болып табылады, алайда оған ауылдық жерлерде қолжетімділік шектеулі. Сандық теңсіздік туралы есептерге сәйкес, бірқатар ауылдарда тұрақты интернет байланысы жоқ. Бұл онлайн дауыс беруге және өтінім беруге қатысуды мүмкін емес етеді. Сондай-ақ, тұрғындар арасында, әсіресе егде жастағы адамдар арасында цифрлық сауатсыздық проблемасы бар;

* халықтың құқықтық және азаматтық сауаттылығының төмен деңгейі. Зерттеулер, соның ішінде ХҚБ іске асыруды кешенді зерттеу, ауыл тұрғындарының бюджетті бө-

луге қатысу мүмкіндіктері туралы төмен хабардарлығын тіркейді. Халыққа қолданыстағы тетіктер, жобаларды беру мерзімдері, дауыс беру тәсілдері туралы жиі хабарланбайды. Бұл жүйелік ақпараттық наұқанның болмауына және жергілікті жерлерде құқықтық мәдениеттің шектеулі деңгейіне байланысты;

* ауылдық әкімдіктерде кадрлық ресурстардың жеткіліксіздігі. Ауылдық округтердің әкімдіктерінде жобалық құжаттаманы дайындау, бюджеттерді есептеу, халықпен өзара іс-қимыл жасау рәсімдерін сүйемелдеу үшін көбінесе білікті кадрлар болмайды. Көбінесе бұл функциялар көптеген міндеттерді біріктіретін бір маманға жүктеледі. Оқу бағдарламалары мен әдістемелік ұсыныстардың болмауы мәселені ұшықтырады.

Қазақстанның ауылдық жерлерінде ПБ-ны дамыту мен бейімдеудің ықтимал векторларын тереңірек түсіну үшін аграрлық өңірлерде жергілікті деңгейде ұқсас құралдарды іске асыру тәжірибесі жинақталған шет елдердің тәжірибесіне жүгіну қажет болып көрінеді.

Польша Select Fund (SF) құралын – бірлесіп қаржыландырылатын бастамашыл бюджеттің нысанын пайдаланатын ауылдық гминдерде ПБ енгізуге жүйелі тәсілді көрсетеді. SF қолдану дәрежесі муниципалитеттердің кіріс деңгейіне байланысты, бірақ мемлекеттік қайта қаржыландыруға қол жетімділік ынталандырушы рөл атқарады. Аукатты аймақтарда бұл механизмді қолдануда үлкен белсенділік байқалады. Бір қызығы, ауылдық жерлерде ПБ даму құралы ретінде ғана емес, сонымен бірге Әлеуметтік және кеңістіктік әділетсіздікке реакция ретінде қалыптаса бастады.

Ресей Федерациясында ПБ практикасы "бастамашыл бюджеттеу" ретінде бекітіліп, 2007 жылдан бастап дамыды. Ауылдық жерлерде оны ілгерілету федералды бағдарламаларға сүйенеді, мысалы, ауылдық жерлерді кешенді дамыту (Одинцова А.В.) [15]. Жобалар санының өсуіне қарамастан, негізгі кедергілер сенім деңгейінің төмендігі, ауылдық округтердің әлсіз қаржылық базасы және жергілікті биліктің құзыретінің жеткіліксіздігі болып қала береді. Бір қызығы, жергілікті бюджеттердің өз кірістерінің тек 6,7%-ы ауылдық елді мекендерге тиесілі, бұл олардың автономиясын шектейді.

Эквадор қауымдастық-жарық диодты Рb моделін енгізуді көрсетті, мұнда ауылдық қауымдастықтар заңды кеңестер арқылы ресурстарды жұмсау, соның ішінде орындалуын бақылау туралы шешім қабылдайды. Бразилия 1989 жылдан бастап Порту-Алег-

реде қолданылған түпнұсқа РВ моделінің қайнар көзі болып қала береді, маргиналды топтарды қосуға қатты назар аударады. Бұл модельдер азаматтар мен билік арасындағы дамыған инфрақұрылымды қатысу мен сенімділікті талап етеді.

Украинада "үлкен бюджет" цифрлық платформасына баса назар аударылды, ол

тіпті шағын көлемде де ПБ масштабталуын қамтамасыз етті. Бұл ретте, әсіресе аграрлық аудандарда бірлесіп қаржыландыру және кадрлармен қамтамасыз ету проблемалары бар. Бұл мәселе төмендегі 2 кестеде көрінеді.

2 кесте – Қазақстандағы жалпы заңдылықтар мен қолдану шеңбері

Шарт	Польша	Ресей	Эквадор	Украина	Қазақстан үшін өзекті
Қаржылық ынталандыру	+	+	+	+	Қажет
Білім/тренинг	+	+	+	+	Өте маңызды
Қатысу инфрақұрылымы	+	+	+	+	Қалыптасу кезеңінде
Қарапайым процедуралар	+	+	+	+	Жеңілдетуді қажет етеді
Сандық шешімдер	+	+	+	+	Әлеуеті бар
Ескерту: авторлар құрастырған					

Халықаралық тәжірибе негізінде Қазақстанның ауылдық аумақтары контекстінде бейімделу үшін өзекті бірнеше бағытты бөліп көрсетуге болады. Ең алдымен, орталық және жергілікті бюджеттердің қатысуымен жергілікті қоғамдастықтардың бастамаларын конкурстық қаржыландыру тетігін енгізуді қарастырған жөн – Польшадағы Solecki Fund тәжірибесіне ұқсас, бұл ауылдық гмин белсенділігін сәтті ынталандырады. Процедураны жеңілдету және ауылдық жерлерде ПБ процесіне тең қол жеткізуді қамтамасыз ету үшін ауылдық округтер әкімдіктері үшін қатысудың үлгілік құралдары мен әдістемелік ұсынымдар әзірлеу қажет.

Білім алушылардың бағдарламаларын институттандыру және бастамашыл жобаларды сүйемелдеу маңызды, өйткені бұл Ресейде бейіндік құрылымдардың жұмысы арқылы жүзеге асырылады (Виноградова Т.И.) [16]. Ашық басқаруға цифрлық шешімдерді белсенді енгізу жағдайында оның функционалдығын цифрлық инфрақұрылым шектелуі мүмкін ауылдық аумақтардың қажеттіліктеріне бейімдей отырып, "Ашық бюджет" платформасын дамытуды жалғастыру қажет. Сонымен, ПБ механизмінің тұрақтылығының маңызды шарты – бұл Эквадордың халық қабылдаған шешімдердің орындалуын үнемі бақылауға бағытталған тәжірибесі көрсеткендей, ашық және қолже-

тімді кері байланыс пен Азаматтық бақылау тетіктерін қалыптастыру.

Жүргізілген талдау ПБ тетігі бірқатар негізгі шарттарды сақтай отырып, ауылдық аумақтардағы ауылдық аумақтарда барынша тиімділікті көрсететінін көрсетті. Біріншіден, мүдделі және белсенді жергілікті халықтың болуы табыстың шешуші факторы болып табылады, өйткені бұл қабылданған шешімдердің заңдылығы мен тұрақтылығын қамтамасыз ететін азаматтардың қатысуы. Екіншіден, ең төменгі Институционалдық база – нақты белгіленген рәсімдер, жергілікті атқарушы органдардың жауапты қатысуы және нормативтік қолдаудың болуы қажет. Үшіншіден, ПБ практикасы қарапайым, түсінікті және ашық қатысу ережелері болған кезде анағұрлым нәтижелі болады, бұл әсіресе ауылдағы құқықтық және цифрлық сауаттылықтың төмендігі жағдайында маңызды.

Осы заңдылықтарды ескере отырып, жергілікті бастамаларды қолдау бағдарламасының қағидаттарына негізделген Қазақстанның ауылдық аумақтары үшін бейімделген ПБ моделін әзірлеу орынды болып көрінеді. Мұндай модель бастамаларды беру мен іріктеудің стандартталған рәсімдерін, бірлесіп қаржыландыруға қойылатын икемді талаптарды және ауылдық округтер деңгейіне өкілеттік беру тетігін қамтуы мүм-

кін. Бұдан басқа, жергілікті кадрларды – әкімдіктердің, қоғамдық кеңестердің қызметкерлерін, белсенділерді – жоспарлау, қоғамдық талқылауларды фасилитациялау және жобалардың орындалуын мониторингтеу саласында жүйелі даярлау қажет. Сондай-ақ, ауылдық жерлерде цифрлық инфрақұрылымды дамыту және "ашық бюджет" сияқты платформаларға ПБ тетігін интеграциялау маңызды шарт болып табылады.

Ауылдық аумақтарды бастамашыл бюджеттеуге қатысуға ынталандыруды арттыру үшін конкурстық іріктеу нәтижелері бойынша немесе халықтың тартылу көрсет-

кіштеріне байланысты ұсынылатын облыстық немесе республикалық бюджет тарапынан ынталандырушы субвенцияларды енгізу ұсынылады. Болашақта бұл азаматтардың нақты қажеттіліктеріне, қатысуы мен есеп беруіне бағытталған жергілікті деңгейде қоғамдық басқарудың тұрақты моделін қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Осыған байланысты қазақстандық аспектіні ескеретін ауылдық ПБ бейімделген моделін ұсынған жөн. Төменде ПБ-с моделі (ауыл үшін партисипативтік бюджеттеу) 3 кестеде көрінеді.

3 кесте – ПБ-с моделі (ауыл үшін партисипативтік бюджеттеу)

Компонент	Мазмұны
Қаржыландыру	Ауылдық округтің ТКШ бюджетінен кемінде 10% бөлу + конкурстық негізде ауданнан/облыстан қоса қаржыландыру
Кезеңдер	Бастамаларды жинау; талқылау (бетпе-бет/онлайн); дауыс беру; іске асыру; мониторинг
Құралдар	"Ашық бюджет", e-Otinish, қағаз сауалнамалар, ауылдар жиналыстары
Оқыту және сүйемелдеу	Өңірлік қолдау орталықтары (ҰЕҰ немесе әкімдіктер базасында), үлгілік нұсқаулықтар мен жобалардың шаблондары
Институционалдық шаралар	Жергілікті өзін-өзі басқарудың нормативтік актілеріне ПБ енгізу, әкімдіктер жанындағы ПБ үйлестірушісінің позициясын құру
Ескерту: авторлар құрастырған	

Бұл модель халықаралық донорлар мен техникалық серіктестердің (Біріккен Ұлттар Ұйымының Даму бағдарламасы (БҰҰДБ), Дүниежүзілік банк) қатысуымен ауыл жағдайларына бейімделген жергілікті бастамаларды қолдау бағдарламасының қайта ойластырылған жобасы шеңберінде іске асырылуы мүмкін. Сонымен қатар, белсенділікті ынталандыру үшін ресейлік және поляк рейтингтеріне ұқсас ПБ-ға халықты тарту бойынша ауылдардың рейтингін енгізген жөн, сонымен қатар тиімділіктің типтік көрсеткіштерін жасаған жөн.

Талқылау

Жүргізілген талдау Қазақстандағы ПБ тетігі айқын институционалдық және ресурстық шектеулерге қарамастан, ауылдық жерлерде даму үшін жоғары әлеуетке ие екенін көрсетеді. Ауылдық округтердегі бюджеттік процеске халықты тарту шығыстардың атаулылығы мен әлеуметтік маңыздылығын арттыруға мүмкіндік береді, азаматтық жауапкершілік пен билікке деген сенімді қалыптастыруға ықпал етеді. Халықаралық тәжірибелермен салыстыру көрсеткендей, ауылдық ПБ неғұрлым тұрақты модельдері үш шарт болған кезде қалыптасады: тұрақты қаржыландыру (мемлекет тарапынан қоса қаржыландыруды қоса алғанда), институционал-

дық сүйемелдеу және қатысудың қарапайым рәсімдері.

Сонымен қатар, тиімділік міндетті түрде қаражат көлеміне байланысты емес: коммуникациялардың сапасы, қатысудың цифрлық немесе офлайн арналарының болуы және жергілікті кадрларды даярлау әлдеқайда маңызды. Қазақстанда ауыл тұрғындарының проблемаларды ПБ арқылы шешуге деген қызығушылығының артуы тіркелді. Алайда бюджеттің шектелуі, ауыл әкімдіктерінің құқықтық дербестігінің жеткіліксіздігі және цифрлық инфрақұрылымның әлсіздігі ауылдарда ПБ-ны жүйелі іске асыруға кедергі келтіреді. ХҚБ практикасы әзірге негізінен цифрландыру деңгейі жоғары қалаларда шоғырланған, ал тұрғындардың өздері көбірек хабардар.

Осылайша, нәтижелер ПБ тек қаржылық механизм емес, көлденең басқару жүйесін құру құралы деген гипотезаны қолдайды, әсіресе әлсіз урбанизацияланған және ресурстармен шектелген ауылдық аймақтарға қатысты. "Пилоттық" жобалардан жүйелі институттандыруға және тұрақты қатысу экожүйесін құруға баса назар аудару осы саладағы мемлекеттік саясаттың негізгі векторы болуға тиіс.

Қорытынды

1. Жүргізілген зерттеу партисипаторлық бюджеттеу Қазақстанның ауылдық аумақтарын дамытуды басқаруға азаматтарды тартудың перспективалық құралы болып табылатынын қорытындылауға мүмкіндік береді. Өңірлік деректерді талдау "халықтық қатысу бюджеті" жобаларын қаржыландырудың өте біркелкі бөлінбегенін көрсетті, бұл ретте партисипаторлық бюджеттеудің жалпы көлеміндегі ауылдық округтердің үлесі өте төмен болып қалуда. Негізгі кедергілер бюджеттердің шектелуі, ауыл әкімдіктерінің институционалдық әлсіздігі, сондай-ақ халықтың төмен формалануы мен цифрлық сауаттылығы болып табылады.

2. Заңнамалық базаның болуы, цифрлық платформалардың дамуы, ҰЕҰ мен халықаралық серіктестердің қатысуы ауылдық жерлерде партисипаторлық бюджеттеуді масштабтау үшін айтарлықтай әлеует туғызады. Халықаралық тәжірибе ауылдық аумақтарды орнықты дамыту икемді және ілеспе қатысу тетіктері, сондай-ақ мемлекет тарапынан институционалдық қолдау мен бірлесіп қаржыландыру болған кезде мүмкін болатындығын дәлелдейді.

3. Заңнамалық базаның болуы, цифрлық платформалардың дамуы, ҰЕҰ мен халықаралық серіктестердің қатысуы ауылдық жерлерде партисипаторлық бюджеттеуді масштабтау үшін айтарлықтай әлеует туғызады. Халықаралық тәжірибе ауылдық аумақтарды орнықты дамыту икемді және қолжетімді қатысу тетіктері, сондай-ақ мемлекет тарапынан институционалдық қолдау мен бірлесіп қаржыландыру болған кезде мүмкін болатынын дәлелдейді.

4. Зерттеу аясында жергілікті жағдайлар мен ресурстарға бағытталған ауылға арналған партиципаторлық бюджеттеудің бейімделген моделі ұсынылды. Бұл модельді іске асыру азаматтардың ауылдық аумақтарды басқаруға қатысуын институционализмдегі (экономикалық ой-пікір бағыты) негізгі қадам болуы мүмкін.

5. Нәтижелерді әкімдіктер, ҰЕҰ және мемлекеттік органдар ауылдарды қолдау бағдарламаларын әзірлеу кезінде пайдалана алады, сондай-ақ азаматтық қатысу және Өңірлік даму саласындағы одан әрі ғылыми және қолданбалы зерттеулер үшін негіз бола алады.

Авторлардың үлесі: Байдалинова Айнұр Султановна: мақаланың жоспары мен мазмұнын әзірлеу, зерттеу нәтижелерінің әдістемесі және интерпретациясы; Байгирева Жанар Замашқызы: әдебиеттерге шолу жасау, басылымды редакциялау және пы-

сықтау; Қайырбаева Айнұр Елтайқызы: деректерді жинау, талдау жасау, кестелерді құрастыру, қорытындылау

Мүдделер қақтығысы: авторлар мүдделер қақтығысының жоқтығын мәлімдейді.

Әдебиеттер тізімі

[1] «Ауыл – Ел бесігі» жобасы: ауыл тұрғындарының өмір сүру сапасы мен әл-ауқатын жақсарту қалай жүзеге асырылады [Электрондық ресурсы]. – 2019.- URL: <https://primeminister.kz/news/reviews/auyl-el-besig-jobasy-auyl-tryndaryny-mr-sru-sapasy-men-el-auatyn-jasartu-alai-jzege-asyrylady> (қаралған күні: 03.06.2025).

[2] Об утверждении Концепции развития сельских территорий Республики Казахстан на 2023–2027 годы: Постановление Правительства РК от 28 марта 2023 г. № 270 [Электронный ресурс]. – 2023.-URL: <https://www.adilet.zan.kz/rus/docs/P2300000270> (дата обращения: 03.06.2025).

[3] Buele, I. Implementation model and supervision of participatory budgeting: An Ecuadorian approach applied to local rural governments / I. Buele, P. Vidueira, M. G. Guevara // Cogent Social Sciences. – 2020. – Vol. 6.-N 1.- P.23-51. <https://doi.org/10.1080/23311886.2020.1779507>

[4] Bednarska-Olejniczak, D. How a participatory budget can support sustainable rural development – lessons from Poland / D. Bednarska-Olejniczak, J. Olejniczak, L. Svobodová // Sustainability. – 2020. – Vol. 12(7). <https://doi.org/10.3390/su12072620>.

[5] Bednarska-Olejniczak, D. Grants for local community initiatives as a way to increase public participation of inhabitants of rural areas / D. Bednarska-Olejniczak, J. Olejniczak, V. Klímová // Agriculture. – 2021. – Vol. 11(11). – P. 45-47. <https://doi.org/10.3390/agriculture11111060>.

[6] Leśniewska-Napierała, K. Budżet obywatelski jako nowy instrument partycypacji społecznej na obszarach wiejskich w Polsce = Participatory budgeting as a new instrument of social participation in Poland's rural areas / K. Leśniewska-Napierała // Studia Obszarów Wiejskich. – 2019. – № 53. – P. 77–93. <https://doi.org/10.7163/sow.53.6>.

[7] Leśniewska-Napierała, K. Participatory budgeting: creator or creation of a better place? Evidence from rural Poland / K. Leśniewska-Napierała, T. Napierała // Bulletin of Geography. Socio-economic Series. – 2020. – № 48. – P. 65–81. <https://doi.org/10.2478/bog-2020-0014>.

[8] Yasmin, S. Participatory budgeting practices and governance effectiveness / S. Yasmin // International Journal of Information and Knowledge Studies. – 2022. – Vol. 2(1). – P. 35-41. <https://doi.org/10.54857/ijiks.v2i1.53>.

[9] Подгорская, С.В. Роль механизма партисипаторного бюджетирования в развитии

сельских территорий (на примере Ростовской области) / С.В. Подгорская, Т.А. Мирошнichenko // Мелиорация и гидротехника. – 2021. – Т. 11, № 4. – С. 187–206. <https://doi.org/10.31774/2712-9357-2021-11-4-187-206>.

[10] Shevchuk, N. A. Prospects for the development of participatory budgeting in the Altai Region / N.A Shevchuk, A.V Ivleva // Economics Profession Business. – 2021. – № 1. – P. 127–133. <https://doi.org/10.14258/epb202115>.

[11] Podgorskaya, S.V., Miroshnichenko T.A. Participatory budgeting as a prospective tool for the development of rural territories / S.V. Podgorskaya, T.A. Miroshnichenko // Accounting and statistics. – 2021. – № 2(62). – P. 76–83. <https://doi.org/10.54220/1994-0874.2021.62.2.008>.

[12] Yehorycheva, S. Modernization of the mechanism for financing rural development in Ukraine / S. Yehorycheva, T. Hudz // Economic Science for Rural Development. – 2020. – Vol.53. – P.80–87. <https://doi.org/10.22616/esrd.2020.53.009>

[13] Айдаргазина, Ю. В. Комплексное исследование реализации Бюджета народного участия в Республике Казахстан / Ю. В. Айдаргазина, С.Г. Арапова., С.Н. Гуляев, А.Н. Родионов, Э.М. Рамазанова, В.Н. Сафина. – Павлодар: ИП «Примо», 2024. – 94 с.

[14] Қазақстан Республикасының Қаржы министрлігі. Халықтық қатысу бюджеті: 2023-2024 жылдарға арналған өңірлер бойынша жиынтық деректер [Электрондық ресурс]. – 2025. – URL: <https://www.gov.kz/memleket/entities/minfin/documents/details/799057?lang=ru> (қаралған күні: 18.06.2025).

[15] Одинцова, А.В. Инициативное бюджетирование в системе пространственного развития. Федерализм / А.В. Одинцова. – 2019. – N 1. – С.56-71. <https://doi.org/10.21686/2073-1051-2019-1-56-71>

[16] Виноградова, Т. И. Партиципаторное бюджетирование как инструмент, способствующий достижению целей устойчивого развития // Т.И. Виноградова // Финансовый журнал. – 2021. – Т. 13. – № 2. – С. 46-60. <https://doi.org/10.31107/2075-1990-2021-2-46-60>

References

[1] «Auyyl – El besigi» jobasy: auyt turghyndarynyn omir suru sapasy men al-auqatyn jaqsartu qalai juzge asyrylady [The "Aul - El Besigi" project: how to improve the quality of life and well-being of rural residents] (2019). Available at: <https://primeminister.kz/news/reviews/auyl-el-besig-jobasy-auyl-tryndaryny-mr-sru-sapasy-men-l-auatyn-jasartu-alai-jzege-asyrylady> (date of access: 03.06.2025) [in Kazakh].

[2] Ob utverzhdenii Kontseptsii razvitiya sel'skikh territoriy Respubliki Kazakhstan na 2023–2027 gody: Postanovlenie Pravitel'stva RK ot 28 marta 2023 g. № 270 [On approval of the Concept of development of rural territories of the

Republic of Kazakhstan for 2023-2027: Decree of the Government of the Republic of Kazakhstan dated March 28, 2023 No. 270] (2023). Available at: <https://www.adilet.zan.kz/rus/docs/P2300000270> (date of access: 03.06.2025) [in Russian].

[3] Buele, I., Vidueira, P., & Guevara, M.G. (2020). Implementation model and supervision of participatory budgeting: An Ecuadorian approach applied to local rural governments. *Cogent Social Sciences*, 6(1), 23-51. <https://doi.org/10.1080/23311886.2020.1779507> [in English].

[4] Bednarska-Olejniczak, D., Olejniczak, J., & Svobodová, L. (2020). How a participatory budget can support sustainable rural development – lessons from Poland. *Sustainability*, 12(7). <https://doi.org/10.3390/su12072620> [in English].

[5] Bednarska-Olejniczak, D., Olejniczak, J., & Klímová, V. (2021). Grants for local community initiatives as a way to increase public participation of inhabitants of rural areas. *Agriculture*, 11(11), 45-47. <https://doi.org/10.3390/agriculture11111060> [in English].

[6] Leśniewska-Napierała, K. (2019). Budżet obywatelski jako nowy instrument partycypacji społecznej na obszarach wiejskich w Polsce = Participatory budgeting as a new instrument of social participation in Poland's rural areas. *Studia Obszarów Wiejskich*, 53, 77–93. <https://doi.org/10.7163/sow.53.6> [in English].

[7] Leśniewska-Napierała, K., & Napierała, T. (2020). Participatory budgeting: creator or creation of a better place? Evidence from rural Poland. *Bulletin of Geography. Socio-economic Series*, 48, 65–81. <https://doi.org/10.2478/bog-2020-0014> [in English].

[8] Yasmin, S. (2022). Participatory budgeting practices and governance effectiveness. *International Journal of Information and Knowledge Studies*, 2(1), 35-41. <https://doi.org/10.54857/ijiks.v2i1.53> [in English].

[9] Podgorskaya, S.V., & Miroshnichenko, T.A. (2021). Rol' mekhanizma partisipatornogo byudzhetrovaniya v razvitii sel'skikh territoriy (na primere Rostovskoy oblasti) [The role of the participatory budgeting mechanism in the development of rural areas (on the example of the Rostov region)]. *Melioratsiya i gidrotekhnika - Land Reclamation and Hydraulic Engineering*, 11(4), 187–206. <https://doi.org/10.31774/2712-9357-2021-11-4-187-206> [in Russian].

[10] Shevchuk, N.A., & Ivleva, A.V. (2021). Prospects for the development of participatory budgeting in the Altai Region. *Economics Profession Business*, 1, 127–133. <https://doi.org/10.14258/epb202115> [in English].

[11] Podgorskaya, S.V., & Miroshnichenko, T.A. (2021). Participatory budgeting as a prospective tool for the development of rural territories. *Accounting and statistics*, 2(62), 76–83. <https://doi.org/10.54220/1994-0874.2021.62.2.008> [in English].

[12] Yehorycheva, S., & Hudz, T. (2020). Modernization of the mechanism for financing rural development in Ukraine. *Economic Science for Rural Development*, 53, 80–87. <https://doi.org/10.22616/esrd.2020.53.009> [in English].

[13] Aidargazina, Yu.V., Arapova, S.G., Gulyaev, S.N., Rodionov, A.N., Ramazanova, E.M., & Safina, V.N. (2024). Kompleksnoe isledovanie realizatsii Byudzheta narodnogo uchastiya v Respublike Kazakhstan [Comprehensive study of the implementation of the People's Participation Budget in the Republic of Kazakhstan]. *Pavlodar: IP "Primo"*, 94 p. [in Russian].

[14] Qazaqstan Respublikasynyn Qarzhy ministrli. Khalyqtyq qatysu byudzheti: 2023-2024 jyldargha arналghan onirler boiynsha zhiyn-tyq derekter [Ministry of Finance of the Republic of Kazakhstan. People's Participation Budget:

summary data by regions for 2023-2024] (2025). Available at: <https://www.gov.kz/memleket/entities/minfin/documents/details/799057?lang=ru> (date of access: 18.06.2025) [in Kazakh].

[15] Odintsova, A.V. (2019). Initiativnoe byudzhetrovanie v sisteme prostranstvennogo razvitiya. *Federalizm - Initiative budgeting in the spatial development system. Federalism*, 1, 56-71. <https://doi.org/10.21686/2073-1051-2019-1-56-71> [in Russian].

[16] Vinogradova, T.I. (2021). Partisipatornoe byudzhetrovanie kak instrument, sposobstvuyushchiy dostizheniyu tseley ustoychivogo razvitiya [Participatory budgeting as a tool contributing to the achievement of sustainable development goals]. *Finansovyy zhurnal - Financial Journal*, 13(2), 46–60. <https://doi.org/10.31107/2075-1990-2021-2-46-60> [in Russian].

Авторлар туралы ақпарат:

Байдалинова Айнур Султановна - негізгі автор; Ph.D; "Менеджмент" кафедрасының доцент м.а.; Esil University; z00x3g1 Жұбанов көш., 7, Астана қ., Қазақстан; e-mail: aynur.sultanovna@mail.ru; <https://orcid.org/0000-0002-0395-2213>

Байгиреева Жанар Замашқызы; Ph.D; "Менеджмент" кафедрасының доцент м.а.; Esil University; z00x3g1 Жұбанов көш., 7, Астана қ., Қазақстан; e-mail: zhanaruskaman@mail.ru; <https://orcid.org/0000-0002-7625-9727>

Қайырбаева Айнұр Елтайқызы; экономика ғылымдарының кандидаты, доцент; "Х. Чурин атындағы менеджмент және агробизнесі ұйымдастыру" кафедрасының профессоры; Қазақ ұлттық аграрлық зерттеу университеті; 050010 Абай данғ., 8, Алматы қ., Қазақстан; e-mail: kaiyrbayeva.ainur@kaznaru.edu.kz; <https://orcid.org/0000-0002-2435-1636>

Information about the authors:

Baidalinova Ainur - The main author; Ph.D; Acting Assistant Professor of the Department of Management; Esil University; z00x3g1 Zhubanov str., 7, Astana, Kazakhstan; e-mail: aynur.sultanovna@mail.ru; <https://orcid.org/0000-0002-0395-2213>

Baigireyeva Zhanar; Ph.D; Acting Assistant Professor of the Department of Management; Esil University; z00x3g1 Zhubanova str., 7, Astana, Kazakhstan; e-mail: zhanaruskaman@mail.ru; <https://orcid.org/0000-0002-7625-9727>

Kaiyrbayeva Ainur; Candidate of Economic Sciences, Associate Professor; Professor of the Kh.D. Churin Department of Management and Organization of Agribusiness; Kazakh National Agrarian Research University; 050010 Abai Ave., 8, Almaty, Kazakhstan; e-mail: kaiyrbayeva.ainur@kaznaru.edu.kz; <https://orcid.org/0000-0002-2435-1636>

Информация об авторах:

Байдалинова Айнур Султановна - основной автор; Ph.D; и.о. доцента кафедры «Менеджмент»; Esil University; z00x3g1 ул. Жубанова, 7, г.Астана, Казахстан; e-mail: aynur.sultanovna@mail.ru; <https://orcid.org/0000-0002-0395-2213>

Байгиреева Жанар Замашқызы; Ph.D; и.о. доцента кафедры «Менеджмент»; Esil University; z00x3g1 ул. Жубанова, 7, г.Астана, Казахстан; e-mail: zhanaruskaman@mail.ru; <https://orcid.org/0000-0002-7625-9727>

Кайырбаева Айнур Елтаевна; кандидат экономических наук, доцент; профессор кафедры «Менеджмент и организация агробизнеса им. Х. Чурина»; Казахский национальный аграрный исследовательский университет; 050010 пр. Абая, 8, г.Алматы, Казахстан; e-mail: kaiyrbayeva.ainur@kaznaru.edu.kz; <https://orcid.org/0000-0002-2435-1636>